

Специфіка організації роботи логопеда в навчально-реабілітаційному центрі

У статті описано результати дослідження роботи логопеда в умовах навчально-реабілітаційного центру, вказано можливі шляхи її удосконалення.

Ключові слова: система реабілітаційних заходів, робота логопеда, вади психофізичного розвитку, корекційно-розвиткові заняття, обстеження, мовленнєві порушення.

В статті описані результати дослідження роботи логопеда в умовах учбово-реабілітаційного центру, вказані можливі шляхи її удосконалення.

Ключевые слова: система реабилитационных мероприятий, работа логопеда, недостатки психофизического развития, коррекционно-развивающие занятия, обследования, речевые нарушения.

Чисельність інвалідів в Україні з кожним роком зростає, як і в усьому світі та країнах ближнього зарубіжжя, і на даний час їх чисельність складає близько 2,8 млн, в тому числі 153,4 тис. дітей-інвалідів.

Конвенція про права дитини наголошує, що право інвалідів на гідне життя як повноправних членів суспільства – основний принцип міжнародних стандартів, а забезпечення дітям з особливими потребами доступу до якісної освіти є основою інтеграції та пріоритетом соціальної політики демократичних країн. “Кожна людина має право на освіту”, – записано в Конституції України та декларації прав людини й завдання держави втілити в життя ці положення й забезпечити кожній особі отримання освіти в доступній для неї формі та обсязі.

Прийняті в Україні документи та їх практична реалізація значно розширюють можливості диференціації та індивідуалізації освіти, реабілітації й соціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності. У зв'язку з цим, комплексна психолого-медико-педагогічна реабілітація є одним з пріоритетних напрямів дослідження спеціальної педагогіки і психології (Т.О.Власова, Л.С. Виготський, І.І. Мамайчук, О.О. Стребелева, Л.М.Шипіцина, М. Bornstein, J.R. Kirby), бо чим раніше розпочинається цілеспрямована розвивально-корекційна робота, тим ефективнішими є результати реабілітаційного впливу й попередження виникнення

вторинних порушень. На даний час одним із закладів, які можуть здійснювати таку допомогу, є навчально-реабілітаційні центри, одним із прикладів якого є Кам'янець-Подільський багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр (далі БНРЦ, центр) створений шляхом реорганізації спецшколи-інтернату для слабочуючих дітей (рішення Хмельницької обласної ради від 05.09.2000р.). Згідно положення, Навчально-реабілітаційний центр – це заклад освіти, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної адаптації, професійної орієнтації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів та систем або вади психофізичного розвитку.

На нашу думку, становлення закладу нового типу потребує нових підходів до організації навчально-виховного процесу, інтеграції у його структуру більш ширшого спектра реабілітаційних заходів, вироблення і реалізації комплексного підходу до вад дитини, індивідуалізації реабілітаційного процесу. Інтеграція вихованців центру по мірі реабілітації вади в загальноосвітні навчально-виховні заклади має стати основним показником результативності в роботі. Без раннього виявлення вади, раннього втручання, досягнення цієї мети неможливе. Окрім цього, необхідне створення відповідної реабілітаційної бази, запровадження існуючих та вироблення адаптованих методик реабілітації, підсилення кадрового потенціалу фахівцями-медиками, реабілітологами тощо. Водночас повноцінне вирішення всіх проблем є нереальним, тому обрано напрямок поетапного впровадження моделі з акцентом на раннє втручання та поступове підняття вікового циклу вихованців, що підлягають під впроваджену систему навчання та реабілітації. По відношенню до існуючої мережі класів базової школи підходи залишаються, в основному, традиційними, але з розширенням медико-реабілітаційних заходів, урахуванням комплексу вад дитини.

З цією метою, співробітниками Центру розроблено і впроваджено, як у відділенні ранньої соціальної реабілітації в молодших класах, так і в основній школі, комплексну систему реабілітаційних заходів. За результатами проведеного нами обстеження, здійснення комплексної реабілітації дітей в центрі забезпечується (корекційними службами) спільною роботою передбачених законодавством логопедичної, психологічної, соціальної та медичної служб. Служби у своїй роботі керуються відповідними державними документами.

Логопедична служба в Центрі керується Положенням про логопедичні пункти системи освіти № 135 від 13.05.93 р. Основним

завданням логопедичної служби є усунення різних порушень усного і писемного мовлення, запобігання різним відхиленням мовленнєвого розвитку учнів, пропаганда логопедичних знань серед педагогів і батьків. Упродовж року вчитель-логопед тісно співпрацює, надає допомогу у плануванні та проведенні роботи з розвитку мовлення дітей-логопатів учителям та вихователям дітей цієї категорії. З метою організації єдиного мовного режиму для дітей з порушеннями мовлення, проводиться взаємовідвідування уроків, занять, та позакласних заходів. Відповідно до структури центру логопедична служба поділяється на дошкільну, яка забезпечує роботу з дітьми в центрі ранньої соціальної реабілітації, та шкільну, яка передбачає роботу із учнями різних нозологій, що навчаються в основній школі.

У БНРЦ, при роботі з дітьми, що мають порушення мовлення, логопедами використовується такий підхід до планування і проведення корекційного навчання, який максимально сприяє подоланню мовленнєвого дефекту при мінімальній затраті часу. Це є важливим елементом у роботі, оскільки допомагає швидшому виправленню наявних недоліків. Тут велике значення має організація роботи, а саме розподіл робочого часу так, аби на заняття з дітьми припадало щонайбільше часу. Так проведене нами дослідження частоти відвідування занять молодшими школярами показало, що кожен учень з ТПМ молодшої школи відвідував заняття (в різних його формах) не менше одного разу в день. За складністю дефекту, деякі діти, крім фронтальних та групових занять, щодня відвідували індивідуальні заняття.

В умовах навчально-реабілітаційного центру діти, які мають найбільш складні мовленнєві порушення, особливо на початкових етапах навчання, потребують додаткової індивідуальної допомоги, тому по мірі можливості, логопед планує роботу так, щоб вони могли відвідати індивідуальні заняття щоденно, всі інші школярі згідно графіка роботи відвідували індивідуальні логопедичні заняття не менше ніж тричі на тиждень. Розклад групових занять складений відносно скомплектованих за рівнями ЗНМ груп, чисельністю 3-4 дитини та тривалістю проведення 40-45 хвилин. Згідно Положення про логопедичні пункти, групові заняття мають проводитись 3 рази в тиждень. З огляду на те, що дітей, які потребують індивідуальної допомоги, велика кількість, а як відомо, саме індивідуальні заняття пришвидшують корекцію звуковимови і тривалість таких занять становить 20-25хв., 3 групові заняття на тиждень спланувати важко за браком часу, який доцільніше було би використати для проведення індивідуальної роботи з дітьми.

Тривалість робочого тижня вчителя-логопеда складає 18 годин. Однак щоденний 3,5-годинний робочий день не є обов'язковим, оскільки кількість робочих годин в день логопед визначає в залежності від режиму роботи центру, розкладу загальних уроків класів, режиму роботи вихователя. Обов'язковою умовою є проведення логопедичної роботи у вільний від занять час. У цей же час робочим навчальним планом, крім логопедичних занять, передбачені додаткові корекційно-розвиткові заняття з ЛФК, розвитку мовлення, логоритміки, розвитку зв'язного мовлення, корекції вад розвитку, та додаткових годин і факультативних занять варіативної частини. Такі умови є найбільшим каменем спотикання у роботі логопеда. Зважаючи на режимні моменти, яких діти повинні дотримуватись, перебуваючи в Центрі, дуже важко спланувати роботу так, щоб одна дитина одночасно не була задіяна на кількох заняттях, тому така постановка методичних вимог є досить проблематичною і потребує перегляду.

Розбіжності між методичними вимогами та шляхами їх практичної реалізації зустрічаються також у частоті заповнення логопедом мовленнєвих карт. Так, скажімо, недоцільною є вказівка на те, що записи у мовленнєвій картці логопед повинен робити 2 – 3 рази на місяць. На жаль, процес корекції звуків у дітей з вадами психофізичного розвитку не проходить так швидко, щоб приносити щомісяця якісні результати. Звісно є різні випадки, наприклад в одних дітей виправлення звуків проходить швидко, і логопеду справді є що записувати у картках, в інших же навпаки: один звук дитина може освоювати досить тривалий термін, і в таких випадках не варто так часто робити якісь записи. Набагато раціональнішою тут була б вказівка робити записи не в конкретних часових вказівках, а по ходу виправлення вад вимови.

Згідно вимог чинного законодавства, планове логопедичне обстеження проводиться з 1 по 30 вересня та з 1 по 30 травня. За вересень логопед повинен детально обстежити мовлення учнів усіх класів центру та укомплектувати групи, з якими будуть проводитись логопедичні заняття в поточному навчальному році, та спланувати роботу. Логопедами центру проводиться додаткове поточне обстеження дітей з 15 по 20 січня. Дані поточного обстеження, які проводяться з метою перевірки динаміки у мовленнєвому розвитку дітей, також заносяться у мовленнєві карти, що передбачають поточні обстеження та вікові особливості дітей, розроблені логопедами центру.

Обстеження усного мовлення проводиться в два етапи. Спочатку логопед проводить попереднє обстеження мовлення усіх

учнів класів (крім дітей з вадами слуху та комплексною вадою, якими займаються сурдопедагоги), виявляє стан мовленнєвих порушень на момент обстеження. Результати обстеження заносяться у мовленнєву картку.

Закінчивши обстеження, вчитель-логопед комплектує групи, складає графік роботи та розклад занять, опрацьовує планування роботи. Обстеження в травні спрямоване на підведення підсумків роботи та виявлення дітей, які мають порушення мовлення для подальшого їх навчання у новому навчальному році.

Варто зазначити, що обстеження тривалістю у цілий місяць у травні, на думку багатьох логопедів, є не зовсім доцільним, і в зв'язку з цим, краще було б скоротити термін обстеження, скажімо, до тижня. По-перше, зважаючи на велику кількість дітей 50 чоловік, раціональніше було б використати цей час власне на корекційну роботу, тобто проводити заняття. По-друге, недоречно цілий місяць витратити на нераціональну роботу, оскільки через три місяці знову проводитиметься обстеження, і саме тоді будуть складатися відповідні плани корекційної роботи, яка проводитиметься з дітьми. По-третє, логопед, який пропрацював з дітьми цілий рік, знає і без спеціального обстеження особливості їхнього мовленнєвого розвитку. Тож ця методична вимога, на нашу думку, потребує перегляду.

Керуючись даними, отриманими в результаті комплексного обстеження дітей, вчитель-логопед складає план подолання мовленнєвих порушень. Зокрема логопедом розробляються такі види планів: 1) перспективний план роботи; 2) календарно-тематичний план роботи; 3) індивідуальний план роботи для кожної дитини, з якою працює логопед (складається на 2-3 тижні).

При складанні перспективного плану логопеду варто передбачити наступні елементи:

- проведення бесід і консультацій з вихователями;
- перевірку мовлення дітей усіх мовленнєвих класів;
- проведення відкритих логопедичних занять для вчителів та вихователів класів, для дітей з ТПМ ;
- консультативне обстеження дітей з тяжкими порушеннями мови із залученням інших спеціалістів (психоневролога, психолога, вчителя, музкерівника);
- участь в педрадах, семінарах, консультаціях, методичних об'єднаннях, конференціях;
- зв'язок з батьками (індивідуальні бесіди, залучення батьків до виконання домашніх завдань, оформлення тематичних виставок, проведення зборів і т.д.).

Календарно-тематичне планування складається для фронтальних і підгрупових занять логопеда. У ньому визначається час і місце проведення занять, основні напрямки корекційної роботи, що будуть задіяні на цьому етапі. Для зручності в користуванні план складається потижнево. Теми різних тижнів взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну. Обов'язковим є дотримання поетапного зростання важкості запропонованих завдань та узгодженість з планами вчителів та вихователів.

Індивідуальні плани складаються на кожну окрему дитину. Вони передбачають індивідуальну роботу з дитиною. В цьому плані може бути визначена поетапність постановки, автоматизації та диференціації звуків, збагачення лексичного запасу за окремими темами, якими вчасно не оволоділа дитина.

Обов'язковими є і конспекти індивідуальних, фронтальних та підгрупових занять. Таке заняття складається із вступної, основної та заключної частини. В плані обов'язково потрібно зазначити тему, мету, вказувати перелік обладнання, яке використовується під час його проведення. Час одного фронтального заняття, яке повинно тривати 45 хвилин, логопед може використовувати на власний розсуд за такими варіантами:

- а) на роботу з двома групами дітей по 20 – 25 хвилин,
- б) на роботу з однією підгрупою (20 – 25 хв.) та однією або двома дітьми індивідуально.

Орієнтуючись на перспективний план, логопед складає плани на кожне фронтальне заняття. У такому плані необхідно зазначити тему, мету заняття, обладнання та приблизний його хід. Окрім того, вихователь і вчитель повинні бути ознайомлені із розкладом роботи логопеда, по мірі можливості бути присутнім на заняттях, записувати його хід та помилки дітей, робити власні висновки.

Вдало та правильно налагоджена співпраця між логопедом, вчителями і вихователями є, на нашу думку, важливим елементом в успішності корекційної роботи. Провівши у вересні обстеження дітей, логопед обов'язково ознайомлює вчителів і вихователів із мовленнєвим розвитком кожної поставленої на облік дитини. Проконсультувавши, в чому полягає суть того чи іншого недоліку, та надавши методичну допомогу з питань подолання дефекту. Логопедом окреслюються вимоги, які були поставлені до мовлення кожної дитини. Вихователь та вчитель, в свою чергу, з метою орієнтації у недоліках мовлення дітей, знань етапів корекційного навчання (постановка, закріплення чи диференціація) звертаються за консультаціями до логопеда. Це дозволяє контролювати мовленнєві навички не лише на заняттях, але й під час режимних моментів, прогулянок, ігор тощо.

Хід співпраці логопеда вчителя і вихователя фіксувався у спеціально заведеному “Зошиті співпраці логопеда вчителя і вихователя”. У цьому зошиті логопед записував вихователю завдання для логопедичної роботи з дітьми. Наприклад, окремі артикуляційні вправи, повторення текстів та ін. мовного матеріалу, який допомагає подолати наявний мовний недолік. Також дозволяється включати різноманітні варіанти вправ по розвитку уваги, пам’яті, формуванні лексико-граматичних компонентів мови. Всі завдання повинні бути доступні та знайомі дітям. В графі обліку вихователь відмічає, як засвоюється матеріал дітьми, у кого і з чим виникли проблеми. Окрім того, впродовж навчального року логопед проводить консультації, семінари для педагогів, показує відкриті заняття.

Як показало проведене нами дослідження, важливим моментом у корекційній роботі є тісна співпраця логопедів центру з батьками. З цією метою логопеди беруть участь у проведенні батьківських зборів, проводять для батьків консультації та відкриті логопедичні заняття, оформляють стенди, папки-пересувки. Батьківські збори, по мірі можливості, проводяться чотири рази на рік. Перші – в кінці серпня, або у вересні. На них батьків знайомлять зі специфікою роботи закладу, метою та змістом логопедичної роботи. Другі збори проводяться у жовтні, коли вже логопед закінчив обстеження і знайомить батьків з його результатами, дає батькам характеристику розвитку мовлення дітей. Треті збори відбуваються у січні. Тут підводяться підсумки роботи, проведеної в першому півріччі, розкриваються основні шляхи подальшого корекційного навчання. Також дається аналіз досягнень і труднощів вихованців, на які батькам слід звернути особливу увагу. Четверті батьківські збори проводяться у травні. Тут підводяться підсумки річної роботи, даються поради та рекомендації стосовно закріплення пройденого матеріалу та ін.

Відвідування батьками відкритих логопедичних занять проводяться впродовж усього навчального року. На них логопед знайомить батьків з основними приййомами навчання дитини, підбором мовленнєвого матеріалу, а також з вимогами до мовлення дітей, яких необхідно дотримуватися в процесі корекційної роботи. Батьків ознайомлюють із сутністю мовленнєвого недоліку їх дитини, а також з всіма логопедичними настановами та вимогами, рекомендаціями щодо підтримування мовленнєвого режиму в домашніх умовах та виконання всіх завдань логопеда. Щотижня, на вихідні дні логопед віддає батькам індивідуальний зошит дитини із написаними домашніми завданнями. У понеділок дитина приносить зошит логопеду, який надалі веде там відповідні записи.

У стендах та папках-пересувках, що виготовляються впродовж навчального року, логопед спільно з педагогами вміщує інформацію, яка стосується розвитку мовлення дитини, і т. ін. Матеріали періодично оновлюються, подаючи щоразу нові повідомлення про корекцію вимови. Індивідуальні зустрічі логопед фіксує в журналі обліку консультацій з батьками. Цей журнал заповнюється вчителем-логопедом при наданні консультацій батькам на логопедичному пункті.

На жаль, методичні вимоги щодо роботи з батьками дітей, на практиці не завжди вдало реалізуються. Скажімо, щодо ведення індивідуального зошита, в ідеальному варіанті на вихідні він дається дитині додому, аби батьки виконували з дитиною дані логопедом завдання. Найпоширенішою проблемою тут є такий момент: часто батьки забувають принести зошит у зазначений час, і можуть тримати його вдома по кілька тижнів. Звісно, це заважає вдалій корекційній роботі, і створює певні незручності в індивідуальному навчанні дітей.

Порівнюючи вищезазначені особливості співпраці з родиною, варто відмітити, що через несумісність графіків робіт батьків і логопеда виникають труднощі у відвідуванні батьками занять, проведенні індивідуальних бесід та консультацій з логопедом.

Регулярно для вчителів початкових класів, вихователів та вчителів-предметників, які беруть участь в освітньому процесі логопед готує виступи на педрадах з метою більшого їх ознайомлення з питань розвитку мовлення учнів, рекомендуються напрямки корекційної роботи.

В сучасних умовах функціонування та розвитку системи освіти як ніколи гостро стоїть проблема підвищення ефективності навчання та виховання підростаючого покоління. Це передбачає вдосконалення усіх ланок освітньої системи, покращення організації навчально-корекційної роботи з дітьми таким чином, щоб максимально ефективно використати робочий та навчальний час.

На нашу думку, перебування дитини в реабілітаційному центрі створює зручні умови для проведення систематичної роботи по формуванню правильного мовлення. Як показує проведене нами дослідження, однакова спрямованість корекційних прийомів і методів навчання на уроках, логопедичних заняттях та в позаурочний час сприяють швидшому подоланню недоліків мовлення дитини.

Аналіз матеріалів проведеного нами дослідження дозволив виявити, що в умовах навчально-реабілітаційного центру відповідні юридичні вимоги щодо організації логопедичної допомоги дітям з

різними порушеннями розвитку (з розумовою відсталістю, тяжкими порушеннями мовлення, дитячим церебральним паралічем, вадами слуху) можна лише адаптувати максимально наближено до суті цих вимог, але не дотримуватися точно.

Аналізуючи робочі графіки, логопеди центру, по-різному розподіляють свій робочий час, залежно від того, якої допомоги потребують діти (ступені складності дефекту, виду роботи, вікових особливостей). У роботі з маленькими дітьми (до трьох років) більше часу відводиться консультаційній роботі, заняттям з участю батьків. У роботі зі старшими дітьми більше консультацій проводить логопед з іншими працівниками центру: вчителями, вихователями, психологами, дефектологом центру.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Передумови розвитку державної системи спеціального навчання дітей із психофізичними вадами /В.І.Бондар// Дефектологія. – 1997. – № 2.
2. Волкова Г. А. Методика психолого-педагогического обследования детей с нарушениями речи /Г.А.Волкова. – СПб.: Детство-Пресс, 2003.
3. Логопедия: Учеб. для студентов дефектол. фак. пед. высш. учебных заведений / Под ред. Л. С Волковой, С. Н. Шаховской. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ВЛАДОС, 2002. – 680 с.
4. Маренова Т. В. Современные тенденции развития специального образования /Т.В.Маренова// Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. – Випуск VII. – 2007. – С. 17 – 20.
5. Положення про логопедичні пункти системи освіти № 135 від 13.05.93 р.
6. Собонович Є. Концепції стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2002. – № 1.

The article describes the results of a study of the speech therapist in terms of educational and rehabilitation center, indicated possible ways to improve it.

Keywords: system rehabilitation, speech therapist job, defects needs, correctional and development studies, surveys, speech disorders.

Отримано: 29.08.2011